

Dikran Kouymjian: Kültürel Miras ve Tarihsel Belleğe Karşı İşlenen Suç: Terk Edilmiş Mülk Sorunu

Posted on 01/07/2016

Ermeni soykırımının başlangıcından yaklaşık bir asır sonra, hayatta kalanlar ve onların torunları, hâlâ, olayın failleri tarafından bu olayın tanınmasını bekliyorlar. Ermeni anavatanı şu an başka bir isimle anılıyor ve burada, Ermenilerin bu topraklardaki tarihsel varlığını inkar edenler ikamet ediyor. Türkiye Cumhuriyeti 'Ermenistan' ve 'Ermeni' sözcüklerini okul ve tarih kitaplarından, coğrafyadan silerek Ermenileri geçmişinden mahrum bıraktı. Zaman içerisinde Ermeniler, atalarının doğmuş olduğu yerleri, isimleri değişmiş köy ve kasabalarla ilişkilendirmek için daha fazla uğraşacaklardır. Ülkelerinin geçmişi konusunda bilinçli olarak cahil bırakılan yeni kuşak Türkler, Cumhuriyetlerinin kurulmasından önceki on yıldan daha az bir süre içerisinde cereyan eden bu olaylara karşı kayıtsız kaldılar. Katliam ve etnik kıyımdan oluşan soykırım, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun başlangıcı olarak icra edilip tamamlanmıştır elbette; fakat diğer Soykırım, yani Ermeni kültürüne ve Ermenilerin tarihsel hafızasına karşı işlenen suç hâlâ devam ediyor.

Cezasız kalan Ermeni Soykırımı tanınmıyor, az biliniyor ve failleri tarafından hâlâ inkâr ediliyor. 1894-1896 yılları ve yine 1909'da gerçekleşen geniş çaplı katliamlarla öncelenen Ermeni Soykırımı, Türklerin Birinci Dünya Savaşı'na Mihver Güçleri'nin yanında girmesinden sonra 1915 Nisan'ında İstanbul'da başladı. İlk yıl içerisinde, 1 milyondan fazla Ermeni ya öldürüldü ya da Suriye çöllerine doğru gerçekleştirilen tehcir sırasında ölüme terk edildi[1].

Genç Arnold Toynbee tarafından hazırlanmış, detaylı görgü tanıklığının geniş çaplı bir

derlemesi olan “The Treatment of the Armenians in Ottoman Empire” İngiltere Parlamentosu tarafından 1916’dan önce basıldı[2]. Ermenilerin tarihsel anayurdu yerli halkından arındırıldı ve hiçbir Ermeni bugün orada yaşamıyor[3].

Ermeni soykırımı 1918 Ateşkesi’nden, 1920 Sevr Barış Antlaşması’ndan ya da 1923 Lozan Barış Görüşmeleri’nden sonra bitti mi? Ne yazık ki hayır, çünkü müteakip Türk Hükümetleri kendi vatandaşlarına karşı: A) ayrımcı pratikler, B) bir inkâr politikası ve hatta Ermeni anıtlarının kasıtlı tahribatı, C) Soykırımın ve hatta her zaman Ermeni Yaylası olarak bilinen bölgedeki Ermenilerin tarihsel varlığını yalanlayan bir devlet politikası yoluyla soykırımı devam ettirirken, failer de sonradan “insanlığa karşı suçlar” olarak adlandırılacak bu süreci kabul etmeyi reddetmişlerdir.

Sözde “Terkedilmiş” Ermeni Mallarının Gaspı

“Terk edilmiş mülkler” teriminin, “çalınmış mülkler” terimine bir örtü olduğu en başından beri apaçık ortadayken, bu kavram bir hukuk terimi olarak Ermeni mallarının ilk gaspından on beş yıl sonra kullanılmaya başlandı. Mayıs 1915’te, planlanmış imhanın hemen hemen ilk ayı içerisinde, Jön Türk hükümetinin üç liderinden biri olan Osmanlı Dahiliye Nazırı Talat Paşa, kendi Ermeni vatandaşlarına karşı “Savaşın ve Olağanüstü Siyasi Koşulların Sonucu Olarak Ermeniler Tarafından Terk Edilmiş Taşınabilir ve Taşınamaz Mülklerle İlgili Talimatname” başlıklı bir talimatname yayınladı[4]. Söz konusu talimatname, bu konumdaki mülkiyetin, özel komisyonlar tarafından envantere alınmasını ve göç ettirilen mülk sahipleri adına emanette bulundurulmasını öngörüyordu. Aslında Ermenilere, alındı belgeleri verilmişti[5]. Yasa bunlara ilaveten Balkan Savaşları’ndan gelen Türk göçmenlerini, Ermenilerin evlerine ve topraklarına yerleştirme koşullarını da belirliyordu. Kuşkusuz, failer kadar onların bugünkü savunucuları da tutuklamaları ve sürgünleri basitçe Ermenilerin savaş alanından uzaklaştırılması olarak görüyor ve yetkililer hiçbir Ermeni’nin geri dönmeyeceğini biliyorlardı[6]. “Terk edilmiş” mallar sorunu 1918’den 1922’ye kadar,

“Müsadere Kanunu”nu iptal eden Sevr Antlaşması[7] da dâhil olmak üzere Türkiye, Ermenistan ve Müttefik Devletler arasında sayısız defa görüşüldü. Fakat 1923’te, revize edilmiş Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından hemen önce, yeni bir Türk Edilmiş Mülkler Kanunu çıkarıldı. Bu kanun, ayrılma koşulları ne olursa olsun, artık Türkiye’de ikamet etmeyen Ermenilerin mülklerinin müsadere edilmesinin önünü açıyordu.[8]*

Lozan Antlaşması, Türkiye vatandaşı olmaları durumunda azınlıklara koruma hakkı sağladı ve söz konusu hakkı hâlâ sağlıyor. Ancak, Türk Devleti, Lozan’daki başarısından sonra, Ermenilerin Türkiye’ye dönmelerini yasaklayan başka bir yasaı uygulamaya koydu. 1926 Ağustos’unda, Atatürk hükümeti, “Lozan Antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1924 Ağustos’undan önce müsadere edilmiş tüm mülkleri muhafaza edeceğini” resmen ilan etti. 1927 Mayıs’ında, başka bir yasa ile “Kurtuluş Savaşı’nda” savaşmamış ya da 1923-1927 arasında yurtdışında kalmış olanların Türk vatandaşlığı iptal ediliyor ve böylece Ermeni Sorunu aslında gömülüyordu[9]*.

Başka bir yerde, el konulmuş bu malların kapsamını ve değerini detaylıca tartışmıştım[10]. Bunlar, likit varlıklar (banka mevduatları, hisse senetleri, tahviller, sigorta poliçeleri, altınlar, tablolar ve diğer değerli mallar) ile taşınmaz mallardan (evler, dükkanlar, fabrikalar, han, vakıflar, çiftlikler, ahırlar, ambarlar, değirmenler, ekili ve ekili olmayan tüm araziler, canlı hayvanlar ve benzeri) oluşmaktaydı. Ermeni toplumunun en görünür sembolleri olan ve bugüne birkaç düzinesi kalan 2500 civarında kilise, 450 manastır ve 2000 Ermeni okulunu da içermekteydi. Uzmanlar, bu gaspın toplam değerinin bugün 100 milyar doların üzerinde olduğunu hesaplamışlardır[11]. Böylelikle, Türkiye Cumhuriyeti geçen yüzyılın ilk soykırımının dehşetine, zamanımızın en büyük servet ve toprak hırsızlığını da ekleyerek, Osmanlı Devleti Jön Türklerinin başlattığı işi bitirmişlerdir.

Malların/Anıtların Soykırım Suçu ile İlişkisi

Halkların Kalıcı Mahkemesi girişiminin Ermeni Soykırımı ile ilgili olarak 1984'te Paris'te topladığı mahkemedeki tanıklığımda da ifade ettiğim üzere, tarihsel, dinsel veya kültürel eserlerin imhası, modern soykırımların tamamlayıcı bir parçasıdır; kendi kültürlerinin temel simgeleri durumundaki bu eserleri yaratan halkın hafızasını yok etmeye yönelik bir girişimdir.[12] 17 yıl sonra, 1 Ocak 2001'de, Londra'daki The Times dergisindeki bir makalede Alexander Stillie, Ermeni Soykırımı, Holokost ve Bosna Savaşı sırasında Sırp savaşıçılarının son zamanlardaki eylemleri hakkında şunları söylüyordu: “Öncelikle, birinin direniş azmini kırmanın, onun kültürünü yok etmekten geçtiğini anlayarak, bilinçli bir şekilde camileri, anıtları ve kütüphaneleri yıktılar. Belki daha haince olanı, doğum ve ikametgâh kayıtları ile beraber arşivleri ortadan kaldırdılar, böylelikle dağılmış mülteciler asla doğmuş olduklarını veya evlerinde yaşamış olduklarını dahi kanıtlayamayacaklardı”.[13] Üç ay sonra, aktivist Prof. Michael Sells bu kavramı pekiştirdi: “Sıklıkla, sadece olabildiğince çok insanın değil, kültürel hafızayı temsil eden nesnelere de yok edilmesine yönelik çabaları ve böylelikle sağ kalanların artık dâhil oldukları hafıza birliğinin bir parçası olmaktan çıkarılmalarını gündeme getirdim. Çoğu kez ‘Niye insanlar dururken nesnelere umursayalım’ itirazıyla karşılaştım. Cevabım şu oldu: ‘Bir anıtı yok etme çabası, aslında o anıtı yaratan ve hala onu kültürel hayatlarının merkezinde bulunduran insanların hafızasını da yok etme çabasıdır’.”[14] Bu konferans ve Prof. Donna-Lee Frieze'in, Raphael Lemkin'in yayınlanmamış otobiyografisi üzerine yazdığı makalesi sayesinde, Lemkin'in, kültürel yok oluş veya asimilasyonun, herhangi bir sistematik soykırım girişiminde oynadığı temel rolü hâlihazırda açıkça anlamış olduğunu ortaya çıkarmıştır[15].

Aynı yıllarda, belki de Bosna'daki Müslüman nüfusun tehdit altında olmasından dolayı oluşan hassasiyet sebebiyle, bazı Türk aydın ve siyasetçilerinde de Ermenilere karşı temkinli ama belirgin bir uyanış söz konusuydu. Aralık 2002'de, Los Angeles Times gazetesinde, Türk bir gazeteci tarafından yazılan makalede, açıkça, Türkiye'nin agresif bir şekilde Avrupa Birliği'ne girme mücadelesi verdiği bir süreçte; Van Gölü'ndeki Akdamar (Aght'amar)

Adası'ndaki 10. yy. Ermeni Kilisesi'nin restorasyon projesinin kökeninde, yeni seçilmiş Adalet ve Kalkınma Partisinin, dini hoşgörüsünü ve azınlık haklarına saygısını gösterme çabasında olduğu dile getiriliyordu. Restorasyona öncülük eden Hüseyin Çelik, Kültür Bakanıydı ve Tayyip Erdoğan'ın iktidardaki İslamcı partisinin bir üyesiydi. Kendisinin şaşkıncı derecede samimi yorumları, 70 yıllık kendi tarihsel revizyonizminin başarısı ile yüzleşen Türk Devlet'inin ikilemi ve geçmiş trajedisi hakkında açık bir kavrayışı ortaya koyuyordu: "Bizim karşı olduğumuz durum, devlet içindeki dar görüşlü kişilerin, Türkiye'deki Ermeni Anıtları'na karşı ayrımcı, deklare edilmemiş politikalarıdır." Devamında "Politika yapanların korkuları şudur ki; eğer Hıristiyan yerleşimleri restore edilirse, bu Ermenilerin bir zamanlar burada yaşadığını kanıtlayacak ve topraklarımız üzerindeki Ermeni iddialarını yeniden gündeme getirecektir.[16]"

Mevcut Durum

19 Eylül 2010'da, basında fazlaca yer alan, hükümet tarafından da tasdik ve teşvik edilen Akdamar Kilisesi'ndeki Ermeni Cemaati'nin ayini ve kilisenin milyon dolarlık restorasyonu, Ekim 2009'daki Ermeni-Türk Protokolleri'nin imzalanmasına benzer bir şekilde, çoğu kişi tarafından Türkiye'nin dünyaya ve özellikle Avrupa Birliği'ne, kendi azınlıklarına ve onların mülklerine karşı saygılı davrandığını göstermek için kullandığı bir propaganda taktiği olarak görüldü. Rum Ortodoks Kilisesi'ne karşı diğer sembolik jestler, Ortaçağ Ermeni şehri Ani'de[17] yapılan restorasyonlar ve diğer Ermeni Kiliseleri için yenileştirme projeleri, yetkililere, azınlıklara karşı aydınlanmış Türk tavrı sunmaya çalışan bir görünüm verdi. Şu not edilmelidir ki, bu yazı yazılırken, 26 Ocak 2011'de, Türk Dışişleri Bakanlığı, Lozan Antlaşması'ndaki hukuki azınlıkları (Yunanlar, Ermeniler, Yahudiler) Hariciye Hizmet İşleri'ne başvurmamaları şartını ekleyerek işe almaya hazır olduğuna dair bir demeç verdi[18].

Geçtiğimiz on yılda diasporadaki Ermeniler, Soykırım öncesinde satın alınan sigorta

poliçelerinin zararlarını karşılayan ödemeleri sağlamak amacıyla, uluslararası sigorta şirketlerine karşı açılan toplu davaları kazandılar, fakat hayatta kalan varisleri olmayanlar için hiçbir şekilde bu talepte bulunamadılar.[19] Bu çabaların öncüsü, Ermeni Soykırımına ilişkin Brian Kabateck ve Mark Gregos ile birlikte pek çok çalışması yayınlanmış avukat Vartkes Yeghiayan, Ermeni Soykırımı olaylarının kapsamında bulunan sigorta ve diğer varlıklara ilişkin birçok davayı Kaliforniya Federal Mahkemesi'ne taşıdı[20]. Toplu davalar açıldı ve 2004'te New York Life'a (20.000.000 \$)[21] ve Fransa'da 2005- 2007 arasında (17.500.000 \$) AXA sigortaya karşı açılan bu davalar kazanıldı; Alman sigorta şirketi Victoria'ya karşı açılan bir üçüncü dava ise şimdilik temyiz aşamasındadır.[22] Söz konusu Ermeni davalarının hemen hemen hepsinde, hukuki süreçlerin ve emsallerin Holokost davası üzerinden kurulduğu ve yakından takip edildiği belirtilmelidir.

Ermeni, Kıbrıslı ve Yunan bireylerin Türk devleti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşıdıkları benzer davalar, Soykırım kurbanları ve onların torunları adına, katliamların sonucu olarak müsadere edilmiş mülklerin milyarları bulan tazmini arayışıyla, Türk devleti ve iki büyük Türk bankası aleyhine Kaliforniya Federal Mahkemesinde açılan toplu bir davaya yol açtı.[23] Ve çok yakın tarihte, Vartkes Yeghiayan; Alex Bakalian ve diğerleri adına Türk Devleti'ni, şu anda ABD'ye kiralanmış İncirlik Hava Üssü'nün parçası olan davacı ailelerinin arazilerine, soykırım esnasında el koymakla suçladığı bir dava açtı[24].

Bu, Diaspora Davut'unun Türk Golyat'ına karşı savaşı, ne Türkiye'nin Soykırımı tanınmasını bekleyen ne de buna bağımlı olan, bunlardan ziyade tarihsel geçerliliğini Birleşmiş Milletler, Avrupa Parlamentosu, 20 devlet ve ABD'deki 42 eyaletin resmi işlemleri ile soykırım ve Holokost üzerine çalışan bilim insanlarının neredeyse hepsinden alan, uzun dönemli bir hukuki süreci temsil eder. Bu aktivist politika aynı zamanda AB üyeliğinin getirdiği mecburiyetler dolayısıyla oluşan daha açık bir Türk tavrıyla beslendi ve 4 yıl önce, Agos'un kurucusu ve editörü, aynı zamanda 2005 Erivan Soykırım Konferansı'nın katılımcısı olan Ermeni-Türk gazeteci Hrant Dink'in vahşice öldürülmesi sonrasında ivme kazandı.

Bazı Türk aydınları ile gazetecileri, soykırımın koşulları ve bunun aynı zamanda katledilen kardeş yurttaşların varlıklarının gaspının bir Türk orta sınıfının kurulmasındaki rolünü açıkça konuşuyorlar. Türk gazeteci Murat Bardakçı'nın, tehcir ve ölümler sırasında Bakanın kendi eliyle yazdığı ve Ermeni ölümlerinin sayısının (yaklaşık 1 milyon) köy köy ve gün gün kayıtlarını içeren, "Talat Paşa'nın Kara Kaplı Defteri"nin 2005 yılındaki aynı basımını[25] toplu katliamın gizli ve bastırılmış boyutları üzerine alışılmış yorumlar takip etti.

Aynı yıl, tapu belgeleri ve arsa el değişimlerinin nüshalarını temin etmekle görevli Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Milli Güvenlik Konseyi'nden bunları kopyalamak için izin istedi. Beş yıl önce Erivan'daki Soykırım Konferansı'nın bir başka katılımcısı olan Murat Belge, "Osmanlı Devleti dönemine ait söz konusu defterlerin içerdiği bilgilerin etnik ve siyasi (asılsız soykırım, Osmanlı Vakıfları mülkiyet iddiaları ve benzeri) istismara malzeme olabileceği ve ülkemizin içinde bulunduğu koşullar dikkate alındığında, kısmen ya da tamamen çoğaltılarak dağıtılmamalarının, ... dolayısıyla buldukları Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nde muhafaza edilmelerinin ve kullanılmasının ülke menfaatleri açısından sınırlı tutulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir"[26] ifadelerini, MGK'nın ivedi cevabından aktarıyordu. Zeki bir siyaset analizcisi olan ve Ermenistan'da gerçekleşen Soykırımın 90. Yıl Anması'na katılan Prof. Baskın Oran'a, Milli Güvenlik Konseyi'nin ne sakladığı sorulunca şöyle cevapladı: "Açıkça bu gizli not 1915'te ne olduğunu örtmeye çalışıyor, fakat derinlerde [aynı zamanda] Türk sermaye [ya da zenginlik] birikiminin kaynaklarını da gizlemeye çalışıyor." Kendisine kimden saklandığı sorulunca ise "Pek tabii Türk vatandaşlarından, dünyanın geri kalanı tüm kalbiyle hikâyeyi biliyor" diye cevapladı. Neden? "Çünkü eğer 1915 üzerine düşünmeye başlarsak, bütün mesele açığa çıkacak. Bu sebeple Milli Güvenlik Konseyi halının altına süpürmeye devam ediyor."[27]

Tapu kayıtlarına dair en açık yorumlar, Kasım 2006'da, bir söyleşide Sabancı Üniversitesi'nden Cemil Koçak tarafından yapıldı. "Aynı kadro, aynı zihniyet Cumhuriyeti devam ettiriyor. İşte o zaman da rejim değişikliği olmuyor, iktidar değişikliği oluyor. ... İttihat Terakki Partisi isim değiştiriyor ve ittihatçılar Cumhuriyet Halk Partisi oluyor.

İttihatçılar Osmanlı'yı batırıyorlar ama Cumhuriyeti de kuruyorlar. Kopuş olmadığı için, Ermeni katliamı da bu yüzden tartışılmıyor." Bir tarihçi olarak 1915 olaylarını nasıl tanımladığı sorulunca da Koçak şöyle yanıtıyor: "Tapu kayıtları, bu meselenin özüne ilişkin bilgi kaynağıdır. Çünkü 1915 çok sayıda Ermeni'nin öldürülmesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda büyük miktarda servet de el değiştirdi. Ne boyutta servet değişimi olduğu, Müslümanlara ne boyutta mülk devri gerçekleştiği anlatımdan çıkmaz. Bu ancak tapu kayıtlarından okunabilir. Yaklaşık bir milyon Ermeni yerinden ediliyor ve bir daha dönmüyor. O bağlara, bahçelere, dükkânlara, işyerlerine birileri sahip oluyor. Tapu kayıtlarında bu ortaya çıkıyor. 1915'ten 1918'e kadarki tapu kayıtlarından Ermenilerin o sıradaki mülk toplamı ve bunların kimlere geçtiği rahatlıkla görülebilir. Bunun ortaya çıkmasından çekiniliyor...[28]"

Türk Devleti'nin bu konudaki hassaslığı 18 ay sonra, Mart 2008'de, Dr. Hilmar Kaiser'in Armenian Weekly'nin editörü olan Khachig Mouradian ile röportajı sırasında yeniden doğrulandı. Osmanlı arşivlerinde son yıllarda nelerin değiştiği sorulunca, Kasier "İçişleri Bakanlığı'na bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü yeniden açıldı... Diğer dosyaları açması ani ve etkileyici... Fakat -...sözde terk edilmiş mallar komisyonun dosyaları gibi- hala bazı dosyalar erişime açılmadı" cevabını veriyor[29]. Tapu kayıtları ile birlikte Ermenilerin soykırım esnasında el konulmuş mal ve mülklerine karşılık verilmiş belgelerin kamuoyuna açılması, Ermenilerin kültürel hafızasını iade ederken ulusal ve uluslararası düzeylerde hukuki girişimleri tetikleyecektir.

Sonuç

Şu ana kadar Türk söyleminde özü itibariyle var olmayan Ermeni anıt ve malları sorunu, 1915 olaylarına karşı Türk inatçılığının kırılmasında kilit bir konumdur.[30] Bir yıl önce, Prof. Henry Theriault'nun dikkat çektiği üzere: "Amerika'daki sivil haklar hareketi ya da Hindistan'ın bağımsızlığı için Gandhi'nin mücadelesinde olduğu gibi tarihsel çabaların

kalıcılığında çarpıcı olan... taleplerin, büyük maddi, politik ve askeri zayıflıklardan kaynaklanmasına rağmen 'zayıfın' 'güçlüye' karşı pozisyonunun ahlaki üstünlüğü sebebiyle 'zayıfın' başarıya ulaşmasıdır... Ahlaki meşruiyet jeopolitikada büyük bir güçtür ve zayıfın, bastırılmışların, marjinalleştirilmişlerin güvenilir müttefikidir. İktidar siyasetine adanmış olanların, ahlaki meşruiyete inananlarla, belki bu inancı bırakırlar da böylelikle en güçlü değişim aygıtından vazgeçme tuzağına düşerler beklentisiyle alay etmeye kalkışmalarının nedeni bu güçtür. Bugün, bu Ermenistan'ın bir avantajıdır.”[31]*

Çeviri: Yunus Yücel & Burcu Karakaya

DİPNOTLAR

[1] Bir kısmı bu konferansın katılımcıları tarafından yapılmış olan Ermeni Soykırım'ım tarihi hakkında yakın zamanlı yapılmış çalışmalar arasından; geniş çaplı “Le Genocide des Armeniens”, Raymond Kevorkian, Paris: Odile Jakob, 2006. Ayrıca bkz: Taner Akçam, “A Shameful Act. The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility”, New York: Metropolitan, 2006.

[2] Yakın zamanda eklerle beraber yayınlandı: James Bryce ve Arnold Toynbee, “The Treatment of the Armenians in the Ottoman Empire, 1915-1916: Documents Presented to Viscount Grey of Fallodon by Viscount Bryce [Sansüresüz edisyon]”, düzenleme ve sunuş Ara Sarafian, London: Gomidas Institute, 2. ed. 2005.

[3] Müslümanlaştırılmış (gerçekten veya yalandan) Türk ve Kürt olarak yaşayan, sayıları yüz binler ile iki milyondan fazla olabileceği tahmin edilen gizlenmiş, saklanmış, başka türlü davranan Ermeni vardır. Birçoğu, kendi kimliklerini yavaş yavaş açığa çıkarmaktadır. Son zamanlarda, birçok makale ve kitap ile bu nüfusu daha derinlemesine inceleyen birçok proje vardır.

[4] Shavarsh Toriguian, *The Armenian Question and International Law*, Beirut: Hamaskaïne, 1973, s. 118 ff.; Gözden geçirilmiş 2. baskı, La Verne, CA, 1988, s. 85. 28 Mayıs 1915 tarihli, Talimatname olarak bilinen geride bırakılan mallar ile ilgili yasa, Kevork Kévork Baghdjian'ın *The Confiscation of Armenian Prosperities by the Turkish Government Said to Be Abandoned* kitabının yeni İngilizce çevirisinde ek olarak yayımlanmıştır. çev. ve ed., A. B. Gureghian, *Antelias: Armenian Catholicosate of Cilicia*, 2010, s. 480-487. Doktora tezinin 1968-9, Montpellier, *Faculté de Droit et des Sciences Economiques*, yeniden yazılmış hali olan, Baghdjian'ın önemli ve özgün çalışması *La confiscation, par le gouvernement turc, des biens armeniens...dits [abandonnes]*, Montreal, 1987, adıyla yayınlanmıştır.

[5] Baghdjian, *The Confiscation of Armenian Properties*, s. 83-88; yazar yasanın birçok maddesini tek tek inceliyor ve Türk hükümetinin envanter ve alındı belgeleriyle ilgili hükümlerin tamamına riayet edip etmediğini ve bu materyallerin şu anda nerede tutulduğunu sorguluyor.

[6] Detaylı bilgi için bkz. Dickran Kouymjian, "La confiscation des biens et la destruction des monuments historiques comme manifestations du processus génocidaire," *L'actualite du Genocide des Armeniens*, Paris, 1999, s. 223-224. Fakat Türk göçmenler tarafından istenmeyen arazi ve mülkler açık artırma ile satılacaktı ve geliri Ermeni sahipleri adına yatırılacaktı.

[7] Bu dönemde Ermenistan Cumhuriyet'inin imzaladığı diğer antlaşmalar ve antlaşma metinleri Toriguian'ın kitaplarının eklerinde bulunabilir; *The Armenian Question and International Law*, (1973), s. 169 ff, and Baghdjian, *The Confiscation of Armenian Properties*, çev., Appendix I, s. 343-387.

[8] Gilbert Gidel, Albert de Lapradelle, Louis Le Fur et André N. Mandelstam, *Confiscation des biens des refugies armeniens par le Gouvernement turc*, Paris: Imprimerie Massis, 1929, s. 87-90; cf., Toriguian, *The Armenian Question*, 2. ed., s. 88 and Appendix 3, s.

233-320; Gidel, de Lpradelle, Le Fur'un nerdeyse bütün metinleri için bkz. Mandelstam kitapçığı.

* Ç.N.: 1915 Müsadere Kanunu ile Ermeni mallarına el konulmasının önü açılmıştır. Sevr Antlaşmasından sonra, Ocak 1920'de çıkarılan Vahdettin Kararnamesi ile Ermeni mallarının kayıtsız şartsız iadesi kabul edilir. Ancak, Lozan Antlaşması öncesi, 14 Eylül 1922'de bu kaldırılır ve Tasfiye Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapıp ve altı madde daha eklenip uygulanır. Kouymjian metin içerisinde bu yasalara atıf yapmaktadır.

[9] Ibid. Bu, özünde zorla el konulmuş mallar hakkındaki Ermeni hak taleplerini kaderine terk ediyordu. Ermeni Göçmenlerinin Merkez Komitesi'nin 1925-1928 yılları arasındaki Milletler Cemiyeti'ne karşı gerçekleştirdikleri protestolar Türkiye üzerinde etkili olmadı ve yine Türkiye tarafından reddedildi.

*[9] Ç.N.: 6 Ağustos 1924'te yürürlüğe giren Lozan Antlaşması yurtdışında yaşayan Osmanlı uyruklarına "2 yıl içerisinde başvuru şartı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak hakkını" verir ama bu hak Ermenilere verilmez. Ağustos 1926'da da geri dönmeyenlerin mülklerini kaybedeceklerine dair bir yasa çıkar. 23 Mayıs 1927'de Kurtuluş Savaşı'na katılmayanlarla ilgili 1041 No'lu Kanun uyarınca; Milli Mücadele'ye katılmayarak o sırada Türkiye dışında kalan ve 23 Temmuz 1923 ile bu tarih arası dönmeyen Osmanlı vatandaşları, TC vatandaşlığından çıkartılmış ve bu gerekçeyle vatandaşlıktan çıkarılanların mallarına el konulmuştur.

[10] Dickran Kouymjian, "Confiscation and Destruction: A Manifestation of the Genocidal Process," Armenian Forum, vol. 1, no. 3 (Sonbahar, 1998), s. 3-4, ayrıca bkz. Kouymjian, "La confiscation," s. 222.

[11] Detaylı bilgi için bkz. Kouymjian, "La confiscation," s. 221-223.

[12] Dickran Kouymjian, "Destruction des monuments historiques arméniens, poursuite dela politique de génocide," Le Crime de Silence, Paris: Flammarion, 1984, s. 295-310; İngilizce çevirisi, "The Destruction of Armenian Historical Monuments as a Continuation of the Turkish Policy of Genocide," The Crime of Silence, Permanent Peoples' Tribunal, London: Zed, 1985, s. 173-185.

[13] Alexander Stillie, "Don't Let the Past Turn into History," The Times, London, 1 Ocak 2001. Toplumsal hafızanın bilinçli yok edilmiş süreci tartışmasında, Stillie Hitler'in "Ermenilerin kaderini kim hatırlıyor?" sözünü alıntılıyor.

[14] Prof. Michael Sells'in 13 Mart 2001 tarihinde GENOCIDE-AND-HOLOCAUST tartışma grubuna "Anıtların yok edilmesi neden önemlidir," başlıklı yolladığı uzun e-mail; genel tartışma konusu Buda heykellerinin Taliban tarafından; camilerin, türbelerin ve kabirlerin Bosna-Hersek'te yıkılması üzerineydi.

[15] Donna-Lee Frieze, "'Genos - the Human Group': How the Concept of 'Culture' Underscores Raphael Lemkin's Notion of 'Genocide'," The Crime of Genocide: Prevention, Condemnation and Elimination of Consequences, Erivan, 14-15 Aralık 2010, bu derlemenin içinde.

[16] Amberin Zaman, "Armenian Church Caught Up in Ethnic Enmity," Los Angeles Times, Aralık 25, 2002, s. 12; Zaman Türk gazetesi Taraf'ta sürekli muhabirdir.

[17] Fakat çoğu kişi tarafından kutsal olana saygısızlık olarak görülen, aşırı muhafazakâr parti MHP'nin lideri Devlet Bahçeli'nin, belki de planlı bir şekilde seçimlerle ilgili sebeplerle, Ani Ermeni Katedrali harabelerinde namaz kılması ve sonrasında Elle Türkiye dergisinin Aralık 2010 sayısı için Ortaçağ Şehri Ani'nin etrafındaki anıtlarda Polonyalı modellerle gerçekleştirilen fotoğraf çekimi bu çabalara zarar vermiştir. İki olay da uluslar arası infiale sebep olmuştur.

[18] Sevil Küçükkoum, "An Open Door in Turkey with No One Knocking," Hurriyet Daily News, Ocak 26, 2011. Makale aynı zamanda Türk-Ermeni haftalık gazetesi Agos'un editörü Rober Kopta ile bir röportajı içeriyor. Kopta röportajda, şu ana kadar Türkiye'nin azınlıkları işe alımında gerçek bir ilgi göstermediğini, bu sebeple bu kariyer yolunu seçen genç azınlık öğrencilerine teşvik ve cesaretlendirme olmadığını söylüyor. Bu makale, durumu tersine çevirmek için azınlık başvuruları için kota öneriyor. (Yazının orijinali için bkz. <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=foreign-ministry-says-the-doors-are-open-for-minorities-to-be-diplomat-2011-01-25-> çev.)

[19] Hrayr S. Karaguezian ve Yair Auron, A Perfect Injustice. Genocide and Theft of Armenian Wealth, New Brunswick & Londra: Transaction 2009; belgelerin daha eski versiyonları için bkz. Hrayr S. Karaguezian, Genocide and Life Insurance. The Armenian Case, La Verne, CA: University of LA Verne Press, 2006.

[20] Soykırımda hayatta kalanlar ve onların çocukları için adalet ve tazminat talep eden bu hukuki kampanyanın tarihi, hukukçu ve avukat Michael J. Bazylar'ın "Genocide Restitution Civil Litigation in the United States: Comparative Analysis of Armenian Genocide Victims and Other Victim Groups," adlı makalesinde oldukça güzel özetlenmiştir, yayınlanacak üçüncü Bölüm ise Ermeni sigorta davalarının tarihi üzerinedir.

[21] Bu konuda Yeghiayan'ın çalışmalarının detayları Michael Bobelian'da bulunabilir, "Vartkes's List," Legal Affairs (Mart/Nisan 2006), online http://www.legalaffairs.org/issues/March-April-2006/feature_bobelian_marapr06.msp. Ayrıca bkz. Michael Bobelian, Children of Armenia. A Forgotten Genocide and the Century Long Struggle for Justice, New York: Simon & Schuster, 2009, s. 134-138, 207-234.

[22] Detaylar için bkz. Bazylar, "Genocide Restitution Civil Litigation in the United States."

[23] "Events in Turkey From 1915 Find Way To Los Angeles Federal Court," Wall Street

Journal, Temmuz 30, 2010. Toplu dava Los Angeles'tan Garbis Davouyan ve NY Queens'ten Hrayr Turabian adına açıldı ve Türkler tarafından ele geçirilen mülklerin yanı sıra banka mevduatları için de tazminat öngörüyordu.

[24] Armenian Weekly, Aralık 20, 2010; Yeghiayan'a, potansiyel zararlar için yüzlerce milyon dolar talebinde Michael Bazylar, Kathryn Lee Boyd ve David Schwarcz adlı meslektaşları eşlik ediyordu.

[25] Metnin orijinali Hürriyet, Nisan 27, 2005, fakat takip eden sene tamamıyla düzenleniyor: Murat Bardakçı, Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi, İstanbul, 2006.

[26] Murat Belge, "Before Challenging, Check It," Radikal, Kasım 7, 2006. (Yazının orijinali için bkz. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=203718&tarikh=07/11/2006>-Kouymjian'ın metninden çevirmek yerine Murat Belge'nin yazısını esas aldık. çev.)

[27] Baskın Oran, Radikal, Eylül 25, 2006.

[28] Cemil Koçak'la Söyleşi, Radikal, Kasım 13, 2006, İngilizceye çeviren Müge Fatma Göcek (Söyleşinin orijinali için bkz. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=204424>. Kouymjian, Müge Fatma Göcek'in çevirisini kullanıyor, biz mülakatın aslını esas aldık. çev.)

[29] Khachig Muradian, Armenian Weekly, Mart 8, 2008. Erişim <http://khatchigmouradian.blogspot.com/2008/03/interview-with-hilmar-kaiser.html>

[30] Bu bağlamda, Hrant Dink suikastının dördüncü yıldönümü anmasında, Türk ve Kürt sol partileri Ankara'da 19 Aralık 2011'de, pek çok şeyin yanı sıra soykırım esnasında Ermeni mülklerinden de söz ettikleri İngilizce, Ermenice ve Türkçe bir deklarasyon yayınlandılar: "[Hrant Dink] Bu devletin kuruluş harcındaki soykırımcı yüzü deşifre etmişti. "Malta Sürgünleri" diye bilinen soykırımın suç ortaklarının bu devletin kuruluşunda sermaye,

siyaset ve devlet yönetimi katındaki etkin rollerini deşifre etmişti. Soykırımda gasp edilen Ermeni mallarının akıbetini sorguluyordu.”

[31] Henry Theriault, “The Final Stage of Genocide: Consolidation,” Armenian Weekly, Ekim 11, 2009.

* Ç. N: Özellikle Ermeni Mülklerine ilişkin yasal süreç hakkındaki dipnotlara yardımı için Zeynep Baykal’a teşekkürü borç biliriz.

Kaynak: ayrintidergi.com